

Værfts - Magazinet

Nr. 1

Mars 2005

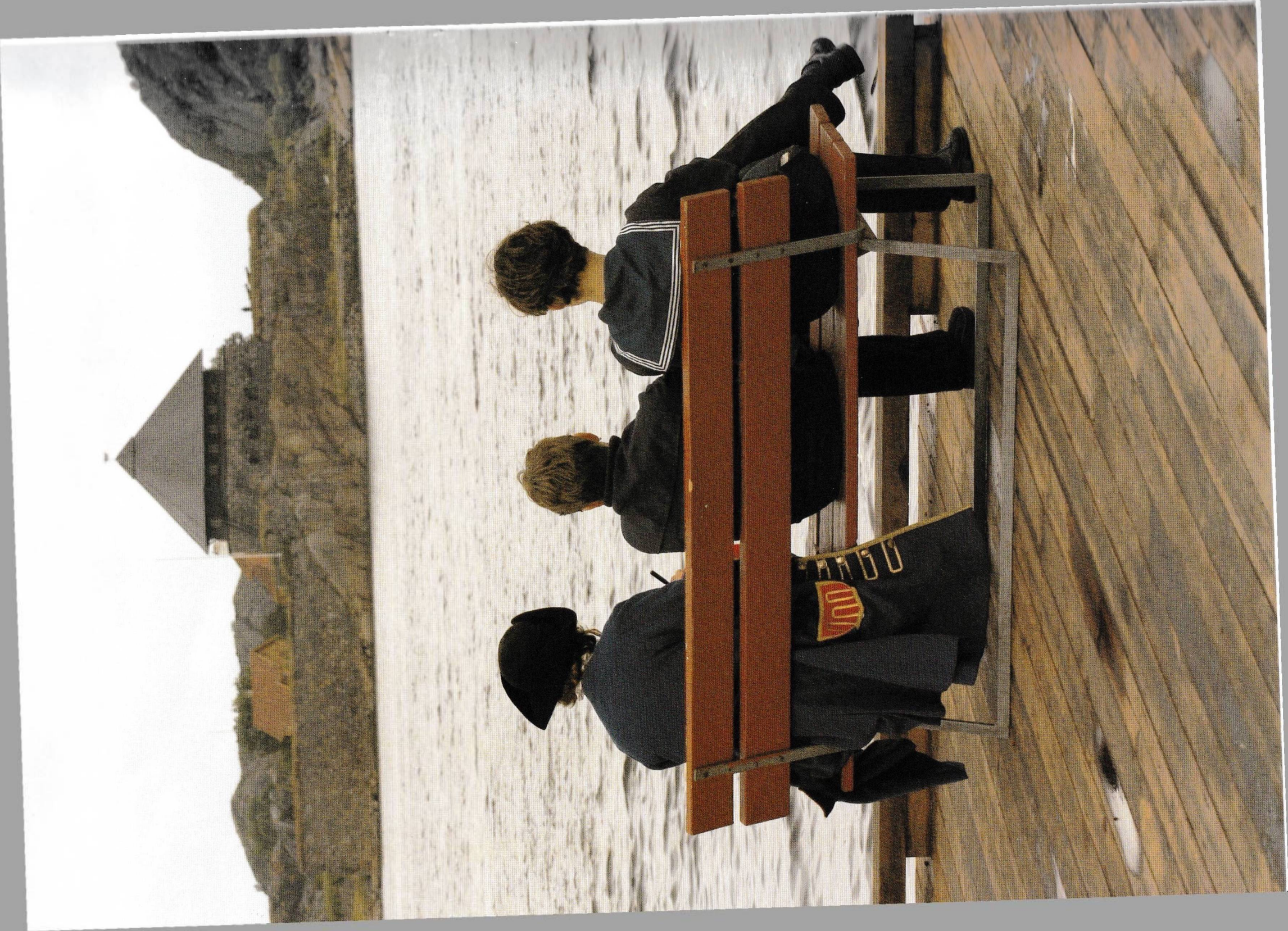
4. årgang

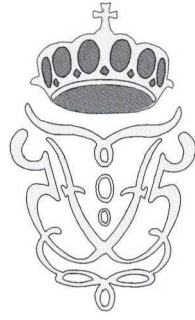

Utgitt av

Fredriksvern Værfts Venner

Fredriksvern Verfts Venner

Foto forside:
Foto: Yngve Rakke

Foto tittelblad:
Foto: Svenn Dvergastein

Innhold:

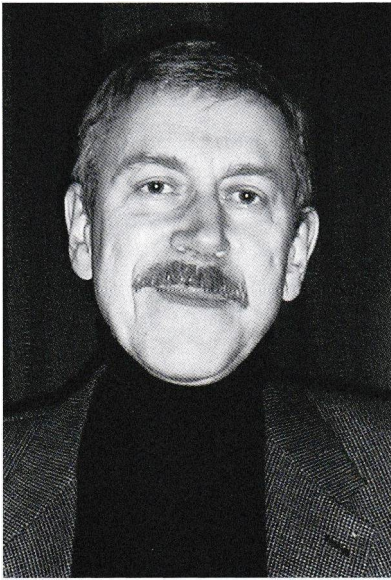
Formanden har ordet	4
Tysklandsstudentene og Stavern	5
Norges eldste samlin av fartøystegninger, del II	12
Kadettminner fra 1900, del V	19
«Spreng-Granaten»	24

I redaksjonen:

RUNE SØRLIE	Redaktør
YNGVE RAKKE	Fotograf
MARIANNE SØRLIE	Fotograf/medarbeider
SVENN DVERGASTEIN	Fotograf

Medarbeidere dette nummer:
Hans Støvern og Dag Ivar Rognerød

Formanden har ordet

Vel møtt til et nytt år med Fredriksvern Verfts Venner og Værftsmagazinet.

Som mange av våre lesere er kjent med pågår det et arbeide med å lage en ny kommunedelsplan for Stavern. Det er Larvik kommune som har regien, men det har gjennom hele prosessen vært et nært samarbeid med lokalsamfunnet representert ved en ressursgruppe. Ressursgruppa er sammensatt av representanter for ulike lag og foreninger i Stavern. Vår forening er også representert, blant annet for å være i inngrep med eventuelle forslag i planen som vil berøre Fredriksvern verft. Det har vært en omfattende prosess hvor administrasjonen i Larvik kommune nå har lagt fram sitt forslag til kommunedelsplan for politisk behandling. Administrasjonen og ressursgruppa er enige i veldig mye av det som legges fram, men på et punkt er gruppa uenig med administrasjonen. I forslag til lokalisering av en framtidig ny barneskole i Stavern foreslår administrasjonen å legge denne til Kaken innenfor gjerdet til området som i dag disponeres av Justissektorens kurs- og øvingscenter (JKØ). En samlet ressursgruppe mener at skolen bør legges til Torsørdjordet. Selv om området som forslås øremerket ligger i den øvre del av leiren berører dette forslaget så absolutt vårt interesseområde. For oss er det viktig at forholdene legges til rette slik at politiet, sivilforsvaret og andre som bruker kurs- og øvingscenteret har så gode øvings- og treningsmuligheter i nærområdet som mulig. Dette vil være med på å sikre en framtidig utvikling av senteret og bidra til å skape arbeidsplasser og aktivitet i

lokalsamfunnet. Det var jo nettopp det vi alle var bekymret for ikke skulle skje da Forsvaret la ned sin virksomhet. Det er derfor viktig at man nå ikke legger andre planer for bruk av området "innenfor gjerdet" men lar JKØ få tid til å utvikle seg. I verste fall kan en begrensning av mulighetene til å bruke øvre del av leiren føre til at flere øvingsaktiviteter må trekkes ned mot sjøen, noe som ikke er en ønsket utvikling. Utviklingen ved JKØ er også viktig i det perspektiv at det kreerer inntekter for Forsvarsbygg som forvalter området på statens vegne – inntekter som er avgjørende for hvordan verftets gamle bygninger i framtiden vil bli ivaretatt. Det er derfor gode grunner for at FVV ikke er enige i administrasjonens forslag, men støtter ressursgruppas innstilling. Planens første del som omhandler mål og retningsvalg ble lagt fram for kommunestyret 9. mars. Den skal nå ut til høring med frist 29. april før endelig vedtak fattes.

Årsmøtet er nettopp avholdt. Foreningen har hatt et godt driftsår og har en sunn økonomi. Inntektene kommer i hovedsak fra flaggdugnad og guiding. På utgiftssiden er den største posten utgivelse av Værftsmagazinet. Utgiftene til utgivelse av siste nummer beløper seg til kr 50.- pr stk. Når en i tillegg legger til porto for utsendelse blir prisen kr 72.-. Det har vist seg vanskelig å finansiere utgivelsen med annonser og årsmøtet vedtok derfor å heve kontingenten for 2005 til kr 150.- Jeg håper våre medlemmer har forståelse for denne økningen. For kommende år vil styret ha følgende sammensetning:

Leder: Per Inge Olsen

Styremedlem: Mette Tangen Snildal, Marianne Sørлие, Erling Hedly Halvorsen, Arnfinn Malme, Bjørn Huse og Terje Skjølberg.

Varamedlemmer: Hans Chr. Kjeldsen, Hans Støvern, Kirsten A. Korsdal og Bjørn Eirik Bergland.

Det mangler ikke på oppgaver og vi i det nye styret gleder oss til å ta fatt. Gledelig er det også at foreningen ved årsskiftet hadde 360 medlemmer – det tyder på interesse for det vi driver med og er en oppmuntring i det videre arbeid.

Per Inge Olsen

Tysklandsstudentene og Stavern

Et sammendrag av boken «Tysklandsstudentene»

av Hans Støvern

Innledning

Historien om de norske studentene som satt arrestert på Fredriksvern verft i Stavern under krigen er dessverre ikke så godt kjent. Hvorfor ble studentene arrestert og sendt til Stavern? Hvordan var forholdene for dem der, og ikke minst hva opplevde de som fanger i Tyskland etterpå? Hele historien er fylldig og levende gjengitt i boken "Tysklandsstudentene" som ble utgitt allerede i 1946 på J. W. Cappelens forlag i Oslo. Forfattere var Michael Sars og Knut Erik Tranøy som begge hadde opplevd hele historien fra ende til annen. "Fredriksvern Verfts Venner" har vært så heldige å få kjøpt ett eksemplar av boken. Etter at den ble utgitt har det blitt kjent at historien om Tysklandsstudentene kunne blitt enda mer dramatisk, for ikke å si tragisk. Terboven ønsket sannsynligvis å bruke studentene som gisler, men svensk diplomati på høyeste

plan, som arbeidet for en løslatelse av studentene, klarte å forhindre det. Terboven fikk dessuten kritikk fra høyeste hold i Berlin. Hitler selv skal ha vært ergelig over aksjonen, og enda sintere ble han da Sverige protesterte skarpt. Hensynet til svensk opinion veide nemlig tungt i Berlin. Propagandamessig ble også saken svært negativ for tyskerne i utlandet.

Tyskerne arresterte i underkant av 1300 mannlige studenter. 700 av disse ble sendt til Tyskland via Stavern. 17 døde under fangenskapet i Tyskland.

I denne utgaven av "Værftsmagasinet" er det tatt med et sammendrag av den første delen av boken, den som handler om opptakten til arrestasjonene og om tiden i Stavern. Den delen av boken tar for seg tiden i Tyskland vil bli omtalt i neste nummer.

Kadettbrakken slik den fremsto våren 1945. Foto: Rune Sørli's fotosamling

Häftlingslager Stavern
Der Lagerkommandant

Stavern, ~~am 1. April 1943~~ ^{6.1.44}

Entlassungsscheinigung.

Der Student Jens B e g, geb. 7.2.21 in Lardal i Vestfold,
Wohn. in Tönsberg a. Oslo, Wergelandstr. 15

wurde heute aus dem Häftlingslager Stavern entlassen und
ist, unter sein weiteres Verhalten nach der Entlassung
belehrt worden. Verpflegt wurde der Genannte bis zu seiner
Ausscheiden aus dem Lager.

hat den Auftrag, sich direkt an seinen Heimatort zu begeben
und sich dort bei der Ortspolizeibehörde zu melden.

Alle deutschen und norwegischen Dienststellen werden gebeten,
den Genannten ungehindert reisen zu lassen und ihn
erforderlichenfalls behilflich zu sein.

Der Lagerkommandant :

Müller
Obersturmführer .

Zurück an das

Häftlingslager Stavern

in Stavern.

Der.....geb. am
hat sich am.....1943 bei der Ortspolizeibehörden in
.....gemeldet.

(Dienstsigel, Unterschrift.)

Bakgrunn.

Etter at tyskerne hadde okkupert Norge den 9. april 1940, oppsto det ganske snart motsetninger mellom nazister og ikke-nazister ved Universitetet i Oslo. Allerede den 24. september brøt motsetningene ut i lys lue, og det kjente "Aulakjellerslaget" ble utkjempet. Nazi-studenter ble da kastet ut av Aulakjelleren, og etterpå ga hirden en oppvisning i germansk rettsoppfatning på Universitetsplassen.

Dagen etter sendte Det akademiske kollegium og Studentenes fellesurvalg ut den parolen som ble stående som rettesnoren for universitetet i de årene som førte fram til 30. november 1943: "Verdighet, ro, disiplin. Det motsatte skader oss alle." Denne passive linjen ble fulgt helt til da, men underveis manglet det ikke på provokarive situasjoner som naturligvis utløste stor vilje til å gjøre aktiv morstand mot tyskerne og de norske nazistene som prøvde å nazifisere universitetet. Selv under unntakstilstand og arrestasjon av rektor, klarte de å bite det i seg og følge forhandlingslinjen. Men høsten 1943 forsvant alle muligheter for videre forhandlinger med nazimyndighetene.

Det var mange årsaker til det, og de viktigste var utskrivningen til nasjonal arbeidsinnsats av en del studenter som var tatt ut etter svartelister som var satt opp av Nasjonal Samlings studentfylking. Saken ble riktig nok forpurret, men den bidro til å skape et enda skarpere motsetningsforhold. Den saken som sannsynligvis førte til en ustoppelig opptrapping av konflikten, var nazimyndighetenes vedtak den 21. august om at frontkjempere og andre tyskvennlige studenter med en merittliste, skulle få en lettere tilgang til de fakultetene som bare opptok et begrenset antall studenter basert på artiumskarakterer. Karakterer og evner for øvrig skulle ikke være av betydning. I begynnelsen var dette en sak mellom NS og Universitetet, men den ble snart så prekær at man mente det var riktig å sette tyskerne inn i sakens rette sammenheng for om mulig å forhindre et raseriutbrudd fra Terboven, men det var for sent.

Tidlig om morgenen den 15. oktober gikk statspolitiet til arrestasjon av ca. 50 studenter og 10 universitetslærere. De ble først ført til Bredtveit fengsel i Oslo, og etter en fjorten dagers tid ble de overført til Berg konsentrasjonsleir ved Tønsberg. Her ble de idømt 6 måneders sikring for å ha protestert mot Norsk Studentsamband i februar. De studentene som var igjen ved Universitetet, reagerte kraftig på arrestasjonene av lærere og kamerater. En deputasjon henvendte seg til dekanene og anmodet dem om å vise fast holdning. 15. og 16. november strømmet protestskrivene inn til rektor

Hoel, som hevdet at disse protester kom i veien for løslatelse av de arresterte.

Protestene førte til nye arrestasjoner, og ut gjennom november hersket det en febrilsk aktivitet i Reichskommissariat og i Nasjonal Samlings undervisningsdepartement, hos hjemmefronten og i universitetskretser. Natt til den 28. november brant Aulaen. Først trodde man at det var en nazistisk provokasjon, en riksdagsbrann i miniatyr, men senere viste det seg at det var en norsk gruppe, hvorav ingen var studenter, som sto bak. Aulabrannen ble i alle fall en kniv som skar gjennom all tvil og diskusjon, og ga tyskerne det direkte påskudd å stenge Universitetet i Oslo.

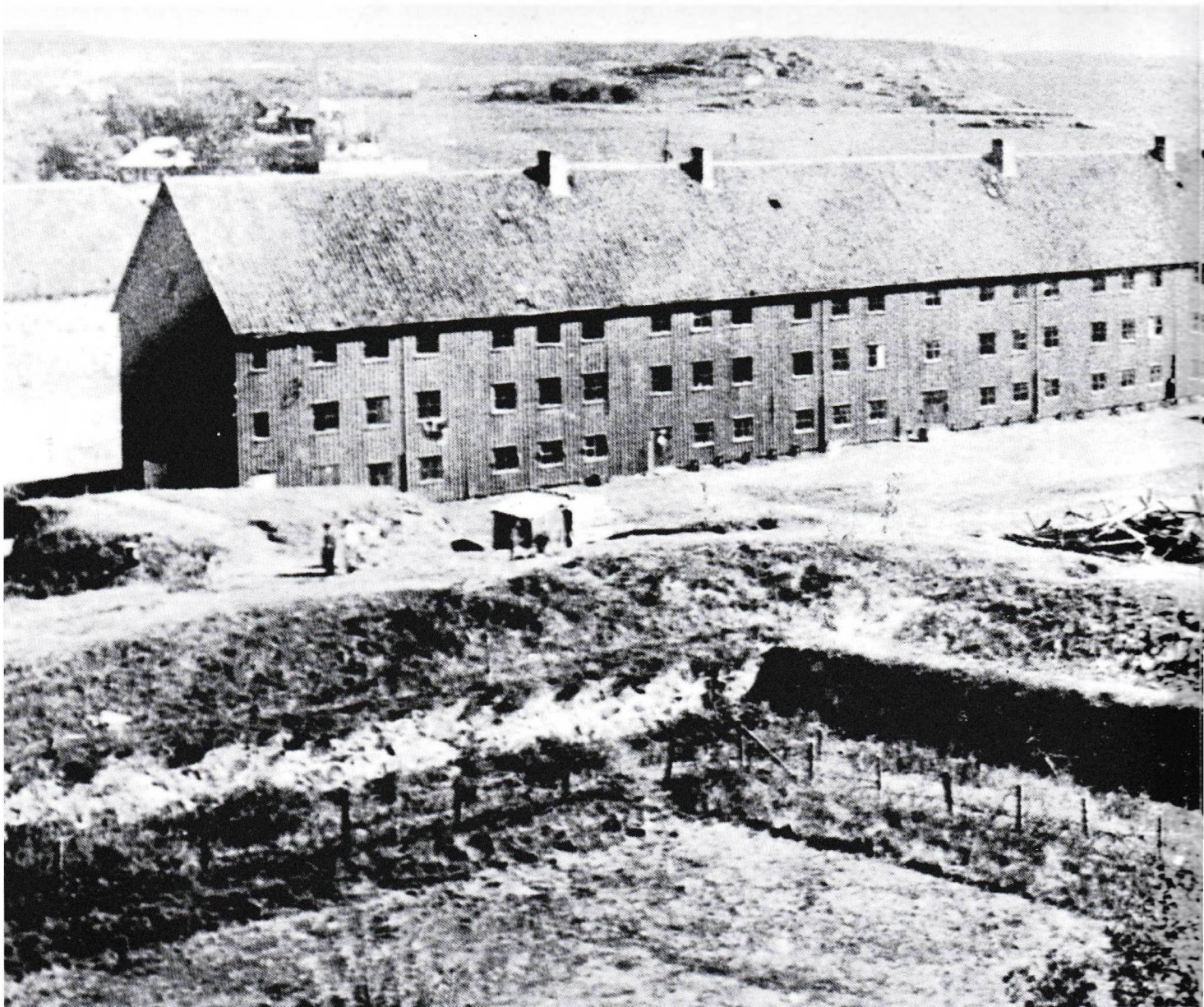
Hjemmefrontens ledelse hadde fått beskjed om den forestående aksjonen gjennom en tysk offisersforbindelse sent om kvelden den 29., og forsøkte å organisere en varslingstjeneste, men den ble ikke effektiv, blant annet fordi studentene oppfattet advarslene som rykter, og de fleste hadde derfor vanskeligheter med å tro på dem.

Presis klokken 11 den 30. kjørte de grønne bilene opp foran universitetet på Karl Johan, foran Tannlegehøyskolen og Blindern universitet, foran Deichman, foran Ullevål og Rikshospitalet. De tilstøtende gatene ble avsperrert, maskingevær plassert på hjørnene og bygningene besatt av SS og Wehrmacht. For første gang talte den tyske kultur sitt eget språk innenfor Universitetets egne murer. For første gang hørte de norske studentene det stakkato skriket: "Los, los, aber lebhaft!" Studentene skulle snart bli vant til det.

Så ble de mannlige studenter og lærere stuert sammen i Aulaen, de kvinnelige fikk lov til å gå hjem. Det så ille ut i Aulaen: glasstaket var knust, veggene sotet etter brannen, men det var i det minste noe å sitte på, og det kunne være bra for det ble lenge å vente.

Ut på ettermiddagen ble det liv i vaktene, de rettet seg opp og begynte å klirre med skyteväpnene, og plutselig sto selveste Reichskommisar Josef Terboven midt iblant dem. Han skrittet opp midtgangen og så bister ut. Han sa ingen ting, ikke studentene heller, og så gikk han. Forsamlingen pustet ut og begynte å vente igjen. Etter en tid kom Høherer SS- und Polizeiführer Nordwegen, Wilhelm Rediess anstigende, han gikk opp på podiet og begynte å tale til dem:

"Helt siden 1940 har studentene ved Universitetet i Oslo opptrådt som en motstandsgruppe mot den tyske besettelsesmakt og den norske statsledelse, som er anerkjent av Tyskland. Man ble i tide oppmerksom på studentenes statsfiendtlige og internasjonale propagandavirksomhet, og det har ikke manglet på advarsler og formaninger. Besettelsesmaktens ridderlighet og storsinn har vært gjenstand for en feilaktig tolkning. I stadig flere tilfelle har studentene deltatt i sabotasjehandling og i illegale organisasjoner.

Kadettbrakka våren 1945. Foto: Rune Sørliens fotosamling

Denne utviklingen nådde sitt toppunkt i den slyngelaktige brann i denne aula. Øyeblikket krever at det blir grepet skarpt inn. Jeg har derfor i oppdrag fra der Herr Reichskommissar å gi meddelelse om følgende beslutninger:

1. Studentene ved Universitetet i Oslo blir overført til en særlig leir i Tyskland.
2. De kvinnelige studenter skal hurtigst mulig begi seg til sine hjemsteder og øyeblikkelig melde seg for politiet der, og kan ikke forlate hjemstedet uten politiets tillatelse.
3. De lojale studenter vil på hurtigste måte få sin bevegelsesfrihet igjen.
4. Denne gruppe vil snarest mulig få anledning til å fortsette sine studier i tilknytning til høyskolene i Bergen og Trondheim.
5. De øvrige studenter har all mulig grunn til å tro at man nå griper inn mot dem skånselsløst, hardt og uten hensyn. Det er derfor utelukkende etter henstilling fra Ministerpresidenten at man ikke går ut over det minstemål som er absolutt nødvendig.
6. De blir derfor ikke sendt til konsentrasjonsleir i Tyskland, men blir anbrakt i en særskilt leir. Denne konsekvens er studentene alene skyld i. Dere er der Herr Reichskommissar takk skyldig for at ikke langt mer drakoniske forholdsregler er kommet til anvendelse.

Jeg har utstedt ordre om at man griper inn hensynsløst og med alle midler mot all aktiv eller passiv motstand.

Talen ble påhørt stående. –

Ut på kvelden den 30. ble studentene ført ut og delt inn i grupper på tyve. Lyskasterne feiet over plassen, det glimtet i stålhjelmer og maskinpistoler, mens de ble stuet inn i lastebiler og kjørt til Vestbanestasjonen. Langs gatene sto folk i mørket å så etter studentene.-

På stasjonen ble de lastet opp på et tog og transportert til Larvik. Herfra ble de marsjert i hardt tempo på klinkende holke til Stavern. "Los, los." De hadde begynt å lære seg hva det betydde nå.

Oppholdet i Stavern

I Stavern ble studentene innkvartert i den gamle Kadettbrakka. Der ble det temmelig trangt for 1100 mann. Det var kalt og møkkete, dårlige ovner og adskillig mangel på dører og vinduer. Første etappe på studentenes lange reise var slutt.

Dagen etter hadde de sin første appell. Tallet måtte jo stemme, og det var ikke alltid så lett for tyskerne å få det til, så det ble mange kalde timer på appellplassen, både i

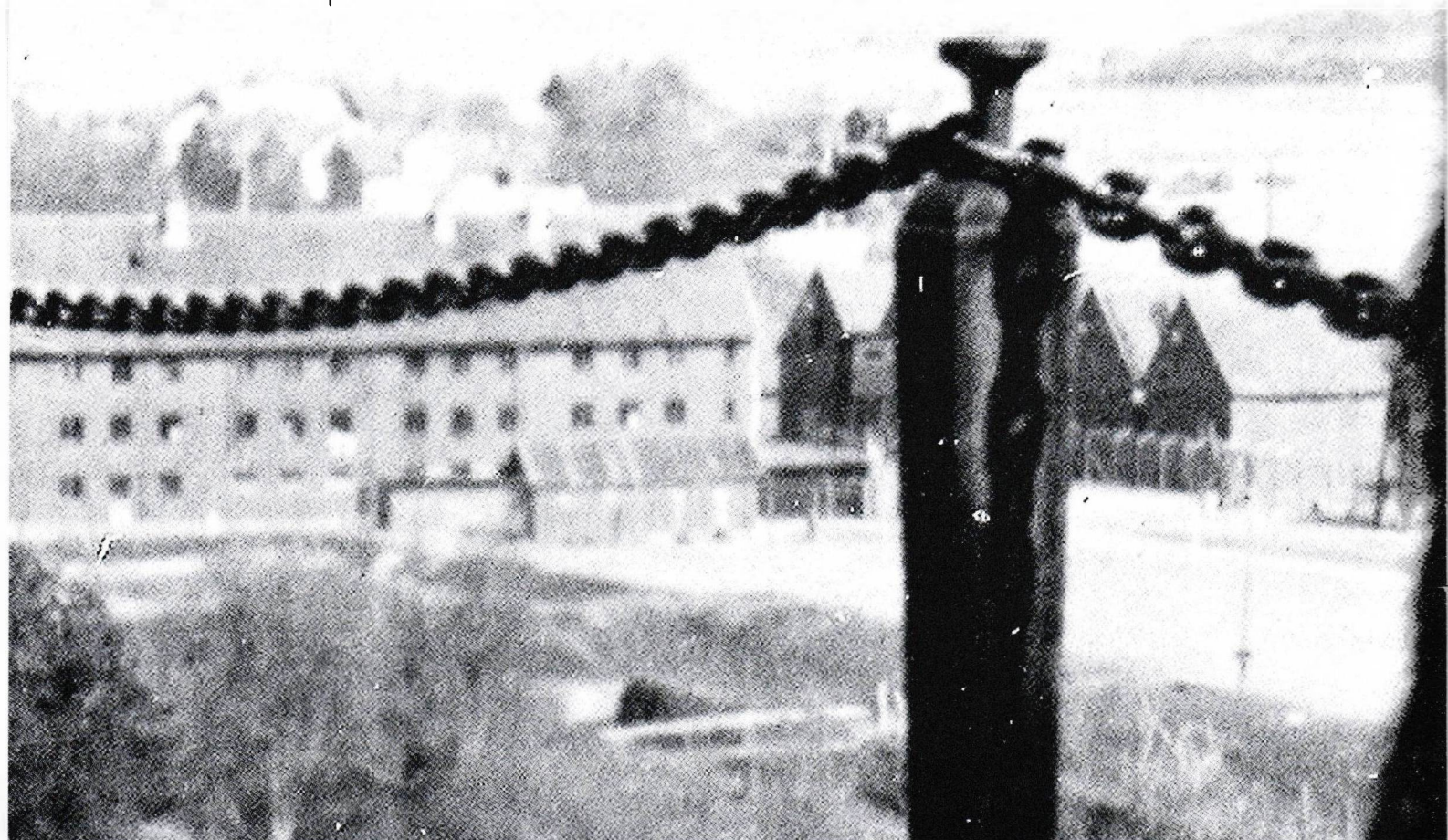
Stavern og senere andre steder. De vendte seg fort til forholdene og dagene gikk relativt gemyttlig. I ettertid mente de at Stavern var et bra sted. Det var litt kaldt, litt kjedelig og litt sjikane, men i følge forfatterne var det ikke så meget at det gjorde noe. Vi kan kanskje stusse litt over dette, men etter krigen da boken ble skrevet hadde de fått noe å sammenligne med som var mye, mye verre, og det var naturligvis konsentrasjonsleirene i Tyskland som de bokstavelig talt hadde fått oppleve på kroppen.

For å beskrive noe av den stemningen, eller forholdene som studentene levde under i Stavern kan følgende sitat fra boken best gjøre det:

"En kar rømte på vei til tannlegen i Stavern, og lærte preussisk drill i noen dager, men sjefen, SS-Obersturmführer Sarthor, var bare amatøren, så det gikk på et vis. Vi begynte å lage underholdningskvelder og diskusjonsaftener, slik alle andre fanger gjorde det i hundrevis av leirer rundt om i Europa. Vi innrettet oss på å bli i Stavern, og det var få som trodde noe videre på turen til Tyskland.

Men 8. desember ved middagstider dukket dr. Ohm, med stab fra Victoria Terrasse opp, og nå begynte en selsom forestilling. Vi ble delt inn i grupper, og skilt igjen. Navnelister ble ropt opp og glømt. Tyskere i pelsjakker fløy frem og tilbake og administrerte så det var en gru. Resultatet av anstrengelsene var at ved totiden om natten sto 250 mann klar til å dra til Tyskland. Navnene ble listeført og legitimasjons- papirene samlet, og så bar det av sted. Det siste de hørte, som sto igjen i vinterkulden, var en kraftig stemme som ropte: "God jul landsmenn."

Allerede dagen etter kom ca. 200 mann fra Berg, lærere og studenter, og fylte tomrommet etter dem som var reist. Dette var blant annet dem som var arrestert den 15. oktober. Gjensynsgleden var naturligvis stor, selv om fremtiden var høyst usikker. Man diskuterte hva som ville skje og utvekslet erfaringer. Det er tydelig at et sterkt samhold var i ferd med å utvikle seg blant studentene nå, og at ordene; felles skjebne er felles trøst, hadde fått mening. Samholdet og omsorgen som de fikk for hverandre, skulle bli viktigere og viktigere i tiden framover. Det hadde vært kaldt på Berg, særlig nettene hadde vært kjølige selv om man brukte både vinterfrakker og finnlandshetter i tillegg til etablissementets to ulltepper. Maten på Berg hadde ikke vært noe videre å skryte av. Alt hadde trolig vært bedrevet før kokkene fikk fatt i det, og stort bedre hadde det ikke blitt under deres behandling. Spisebestikk fantes selvfølgelig ikke, så man måtte rense spekesild med neglefil. Intermessoet på Berg varte ikke lenge. Så kom "herrefolket" og overtok dem, og ga dem en meget germansk reise til Stavern. Her ble de stilt opp på appellplassen og undervist i tysk høflighet av en pen SS-mann i saueskinnspl.

Illegalt foto av fangeleiren med piggrådgerder og vakttårn. Bygningene i forkant var latriner. Foto: Rune Sørliens fotosamling

Forfatterne beskriver livet i Kadettbrakka etter at "Die Aufwieglers aus Berg" hadde ankommet den 10. desember:

"Snart kokte vårt lille akademiske samfunn av rykter. Her som i så mange andre leirer oppsto ryktene på kjøkkenet, det er muligens noe som ligger til yrket. Sarthors norske sjåfør var også en prima rykteformidler. Og alle ryktene var gode og positive.

Den store ryktebørsen var "svingstanga", det populære navnet på toalettet. Her foregikk all røykingen, for inne var det ikke tillatt. Og i stjerneklare desemberkvelder sto vi der i timevis og sang og røkte, byttet rykter og levde. "Hva er dagens silkerykte?" "Hjem i neste uke!" Svært mange trodde på det. Her hadde sangkoret øvelse. Grotesk, det er så, men akkustikken var i orden. Her raste de heftigste diskusjoner om livets alvorligste problemer, og her drømte vi om et nytt studentliv i Oslo når krigen var slutt." Svingstanga" var det faste, urokkelige midtpunkt i en stavernstudents tilværelse."

Stemningen blant studentene i Kadettbrakka svingte fort etter som ryktebarometeret sto på "storm", eller "vakkert vær". Søndag den 19. desember ble imidlertid en

merkedag for dem. Plutselig vrimlet det med pelskledder herrer fra Victoria Terrasse. Taket over "svingstanga" skalv under ryktepresset. Studentene skulle i forhør. –

Noe egentlig forhør ble det ikke, de skulle klassifiseres etter "Gesinnung". Tyskerne var altså interessert i å finne ut av hvor sympatien deres lå. Lå den på tysk, eller engelsk side? Studentene svarte villig på spørsmålene, men i overmøtet som oppsto gikk det sport i å svare kjekt, og det ble vel tatt i litt drøyere enn strengt tatt nødvendig. Er de engelskvennlig? "Ja." "De kan gå." Muligens fikk dette konsekvenser for alle sammen senere, men som forfatterne sier:

"Vi kunne ikke tillegge oss noen annen "Gesinnung" enn den vi virkelig hadde. Vi hadde kanskje blitt sendt hjem hvis tyskerne hadde fått de svarene de hadde ønsket. Men en hjemsendelse på slike premisser var ikke særlig tiltalende."

Slik forhørene nå artet seg fikk tyskerne et klart bilde av studentenes innstilling, noe som visstnok var en ubehagelig overraskelse for dem. Så lite ante de om den herskende stemningen i Norge at de ble rystet over at 100% måtte plasseres i klasse "Gegner". Ryktene svirret ut over dagen og de kuliminerte da en av gutta klarte og

avlytte en samtale Sarthor hadde med Terrassen som endte med de løfterike ordene: "Ich entlasse also niemand".

Hittil var noen få hundre sendt hjem i små puljer, men nå ble det slutt på hjemsendelsene. Ryktebarometeret sto på storm. Dagene gikk og juleaften ble 20 mann løslatt. Det summet og summet på svingstanga.

Så kom julen 1943 også til studentene i leiren i Stavern. Michael Sars og Knut Erik Tranøy har beskrevet den på en levende måte i boken og jeg velger å sitere et par avsnitt derfra:

"Julen gikk over all forventning, Sarthor var snill og edelmodig germaner, og stelte i stand til stor julefest. Han ville personlig sørge for at vi kom i den rette julestemning. To og to brakker slo seg sammen, for bare annen hver brakke hadde juletre. Og så sto vi og ventet mens den snille Obersturmführeren gikk visitten. "Brakke 12, giv akt!. Stube 12 mit 90 Mann zum Wernachtsfest angetreten." – "Hinsetzen." Den søte juletid var behørig avmeldt og tok plass midt i blant oss. Man fornøyet seg så godt forholdene tillot det. Vi fikk til og med lov til å røyke ved bordet. "Mein lieber mann!" - Deretter tok juleutgaven av Obersturmführer Sarthor til orde og la oss på hjertet at vi hadde det langt bedre enn vi fortjente, og siden vi ikke var der selv, burde våre hjerter og tanker være på Østfronten og holde stand med germanske brødre "gegen Ansturm des Bolschewismus". Etter denne lille oppbyggelsen tok han fram et trekkspill og begynte egenhendig å spille "Stille Nacht", mens vi sang det beste vi hadde lært. Så fikk de snille barna, som egentlig ikke hadde vært så snille at de hadde fortjent, det besøk av julenissen, som delte ut gaver. Det var tobakk og lignende som våre slektninger hadde sendt oss, men som germanerne, i sin vane tro, hadde innkassert som Liebesgaben. Det tyske høysinn hadde en stor dag.

Omsider forsvant den uniformerte, søte juletid, og

plutselig hadde vi det meget hyggelig. Vi hadde litt og hvert på bordene, vi glømmer ikke at folk i Stavern hadde gjort sitt beste for å gi oss en anelse av norsk jul. Tross alt ble juleaften 1943 en opplevelse. Særlig slutten ble stemningsfull. Ved midnattstid gikk alle mann ut i luftegården, dannet en kjede og sang "Deilig er jorden". Det var klart og kaldt med en gnistrende stjernehimmel over oss. Det var høytid, virkelig høytid, og utenfor gjerdet sto tyskerne og gråt som de pleide ved slik anledninger.

Første juledag hadde vi gudstjeneste på brakkene, og så var julen over. Livet begynte å gå normalt igjen. Ryktene verserte, og Sarthor ført en privat liten nervekrig "Eine Entlassung muss auch organisiert werden". (En løslatelse/vekkelse må også organiseres) Imidlertid gikk tiden, og vi organiserte Universitas Staverniensis og laget revy, feiret nyttårskveld og begynte på et nytt år".

Allerede den 5. januar begynte det å skje noe. Det vrimlet av pelskleddede herrer med dr. Ohm i spissen. Det ble nye forhør og nye summariske spørsmål. For de fleste var det fort overstått; "Herr so und so?" "Jawohl. Sie können gehen." Noen ble spurt om svarene fra forrige gang, men studentene skjønte ikke riktig hva som egentlig var på ferde. En av gutta som var blitt tvangsklipper av leirens skrekk, barbereren Joseph, kom inn til dr. Ohm, som så på hans snauklipte skalle, smilte og sa: "Deutcher Haarschnitt. Sie können gehen." Studentene ante ikke hva han mente, og ingen av dem drømte om at de om meget kort tid selv skulle ha en "Haarschnitt" som var langt mer tysk enn noe av det de hittil hadde sett.

Historien om Tysklandsstudentene fortsetter i neste nummer. Der vil studentenes høyst ufrivillige opphold i Tyskland bli omtalt.

Norges eldste samling av fartøystegninger

– Marinemuseets tegningssamling med 262 originaltegninger fra Fredriksvern Verft 1750-1850 – er i høst vellykket skilt ut i egen samling, ordnet systematisk og digitalisert!

Del II

Av Dag-Ivar Rognerød

Dag-Ivar Rognerød, fagforfatter og kultursosiolog

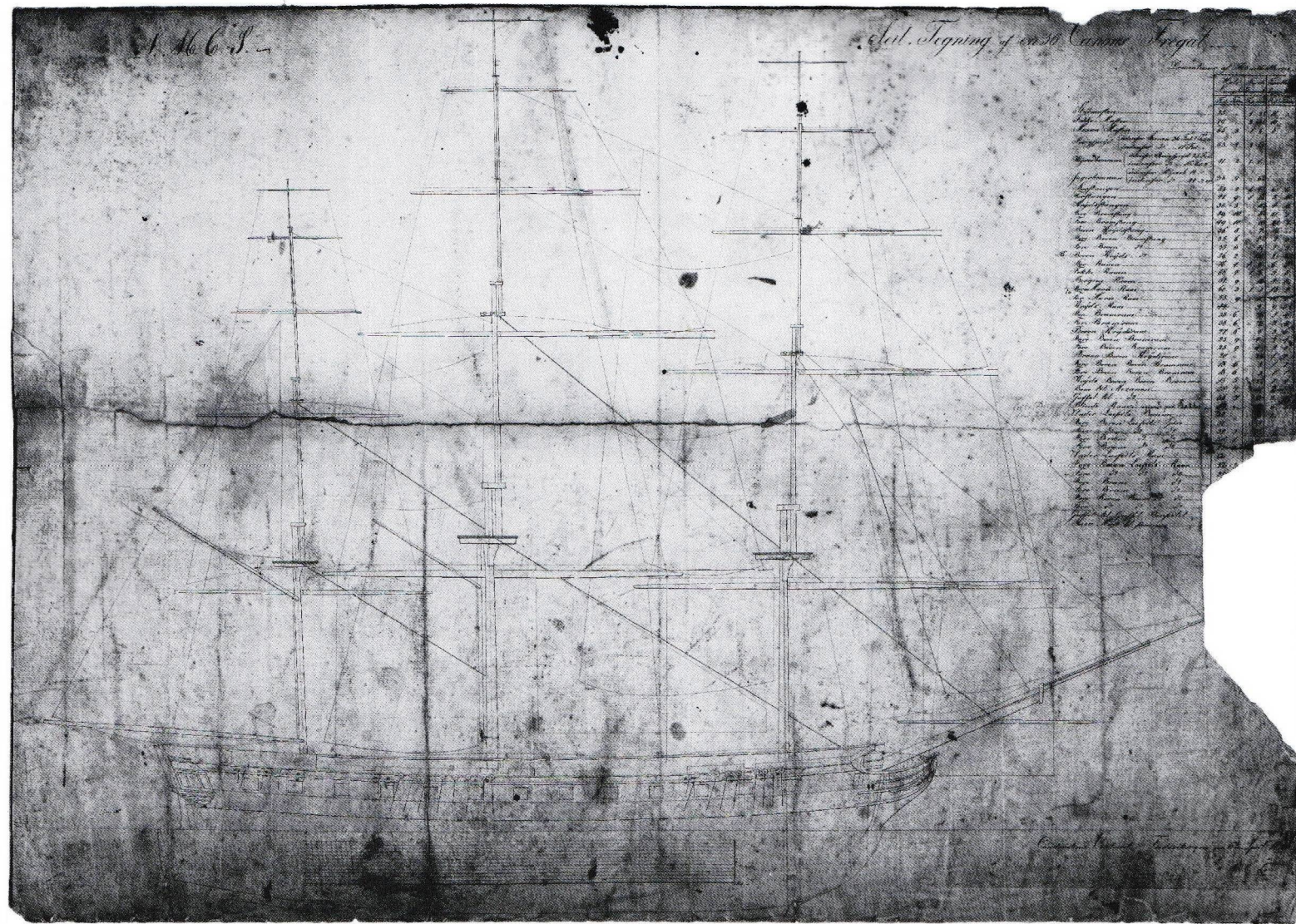
Vi har i det siste registrert både her og der, at mange går rundt og venter på mer resultater og innsats ved Det nasjonale festningsverket Fredriksvern Verft. Riktig bevaring og revitalisering av festningen er noe lokalsamfunnet er opptatt av, det kan vi være glad for. Gledelig er også å kunne presentere en nyhet for venner av den maritime forsvarsarv på stedet. Selve det som representerer kjerneverdien i et Verfts egentlige virke handler om tegninger, en gjenspeiling av det konstruktive virke ved skipsbygginga, i dette tilfelle ved det første norske orlogsverft og base for skjærgårdsflåten fra 1750. Nå er det tatt hånd om, lagt i egen bunke og digitalisert!

Seiltegning for 36 Canoners fregat (50x70 cm) er signert CC Lous ved Constructions Contorer i 1821. Det er fregatten Freia det gjelder, som Marinemuseet har en modell i stor utførelse av fra samme tid. Marinens første større nybygg fulgte først 13 år etter orlogsbriggen Fredriksværn. Tegningen er i lite mønsteryldig forfatning, men har dokumentasjonsverdi for det forhold at miljøet i Fredriksvern ble springbrett for utviklingen fram mot en Gullalder for norske trebygde orlogsskip i Horten fram til 1860. Stortinget ville på 20-tallet ikke bevilge nok midler, for man ønsket ikke noen felles flåteoppbygging under Carl Johan. Likevel greide Lous med stor personlig innsats å etablere en ny fregattbedding i Horten. Verftssjefen i Fredriksvern hadde ennå ledelsen av begge verft. Lous planla fartøyet så godt i detalj, ned til den minste bolt, at arbeidet ble gjort på rekordtid. Alt året etter, i 1829, sto korvetten Ørnen ferdig på beddingen. Det var nok et siste pust av Napoleonskrigene som her ble satt på sjøen, og det tok 10 år før nye skip løp av stabelen, seilskonnerten Sleipner og dampskipet Nordcap. Med en ny Skipsbygningsinspektør, Haakon Adelsteen Sommerfeldt, som hadde gått i lære hos Lous i Fredriksværn, var dermed også dampalderen innledet.

Broen over Graven du til Hæstehaugen er tegnet av ingeniøren Gedde i Fredriksværn i mai 1814 under det korte frihetsår for unionen med Sverige, akkurat da Fabricius var på Eidsvold og framsatte følgende i Grunnlovsforsamlingen: «Enig og troe til Dovre faller». Om brua sto der da exkong Christian Fredrik trådte sine sine skritt på norsk jord her ved Verftet et halvt år etter, skal være usagt. Dette er en deilig liten detaljtegning som dagens festningsforvaltere burde myse godt på, så vi kan få det oppgraderingsprosjekt det gamle festningsverk fortjener, med løfting av de nedfallene bastioner og påplussinger med opprinnelige detaljer som er bortført av marinen i sin tid. Sannelig har vi også en fregattbedding i vakker tegningsutførelse fra 1850, men akkurat det får ligge til siden. Brutegninga får stå som representant for

1. H.C.S.

Sjøl. Tegning af en 30 Canons Stregat

den siste fase av festningsverkets egentlige historie, for i 1818 erklærte Carl Johan at det skulle være slutt, uten Stortingets sanksjonering var det egentlig et kupp, men godt nok til å få orlogsbasen og verft flyttet til Horten. Under sjøkrigen ble det tegnet finurlige festningssaker til krigsformål til bergtopper og på Riisoya, som ville gjort det vanskelig for Bernadotte å innta festningen med bare en sekk poteter. Men det ble jo ikke noe av det, dessverre. 10 tegninger er sortert etter kategorien Befestninger. (Illustrasjon se side 15).

Muddermaskin for Canalerne i Arendal fra 1815 (36x45 cm) er også tegnet av ingeniøren Gedde. Maskiner og spesialutstyr hørte også til verftsvirksomheten - i alt finnes 19 tegninger i denne kategori - riktignok er flere tegninger av andre muddermaskiner, en stenvogn, og en pram for dykkerklokke fra 1827, som vi vet ble brukt til å rense innseilinger i kystbyer ikke lenge etter. Fredriksvern Verft hadde åpenbart utviklet seg til et teknologisk støttepunkt for kystens behov, liksom for verft og båtbygging, og tok altså oppdrag på bestilling.

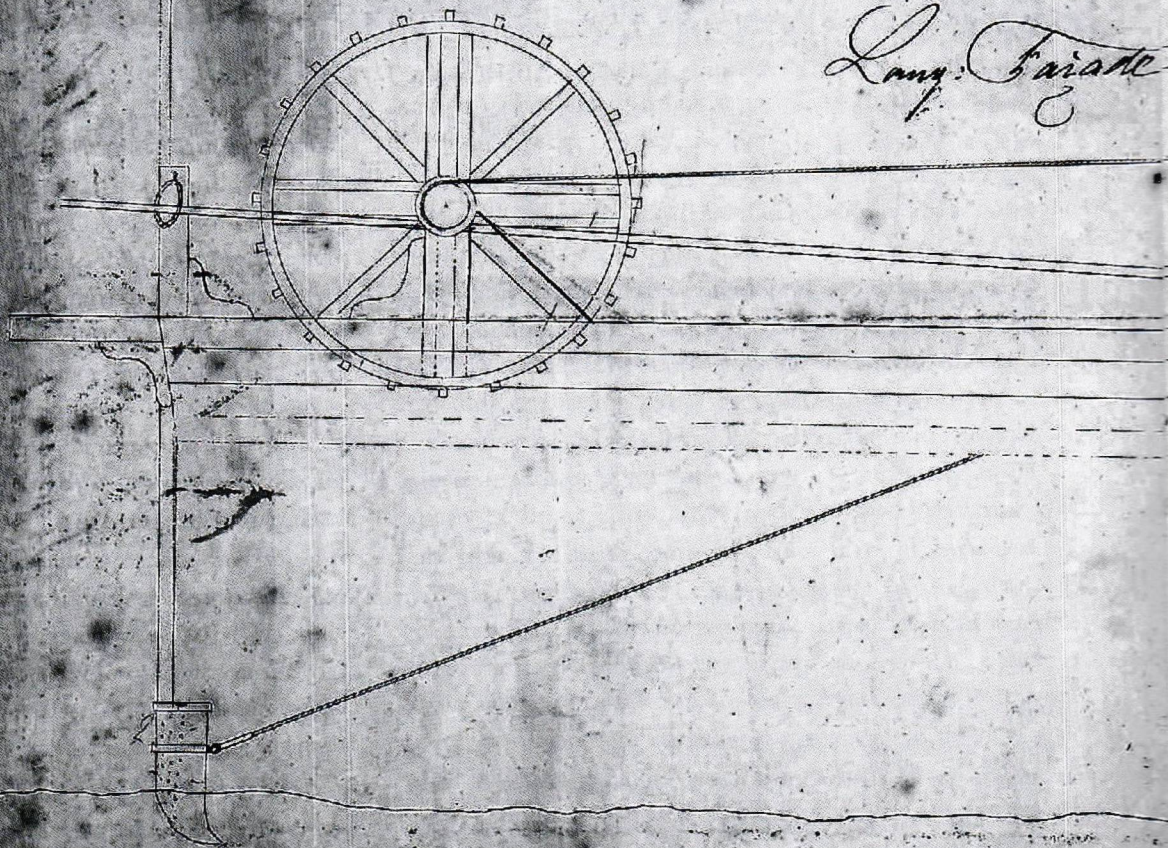
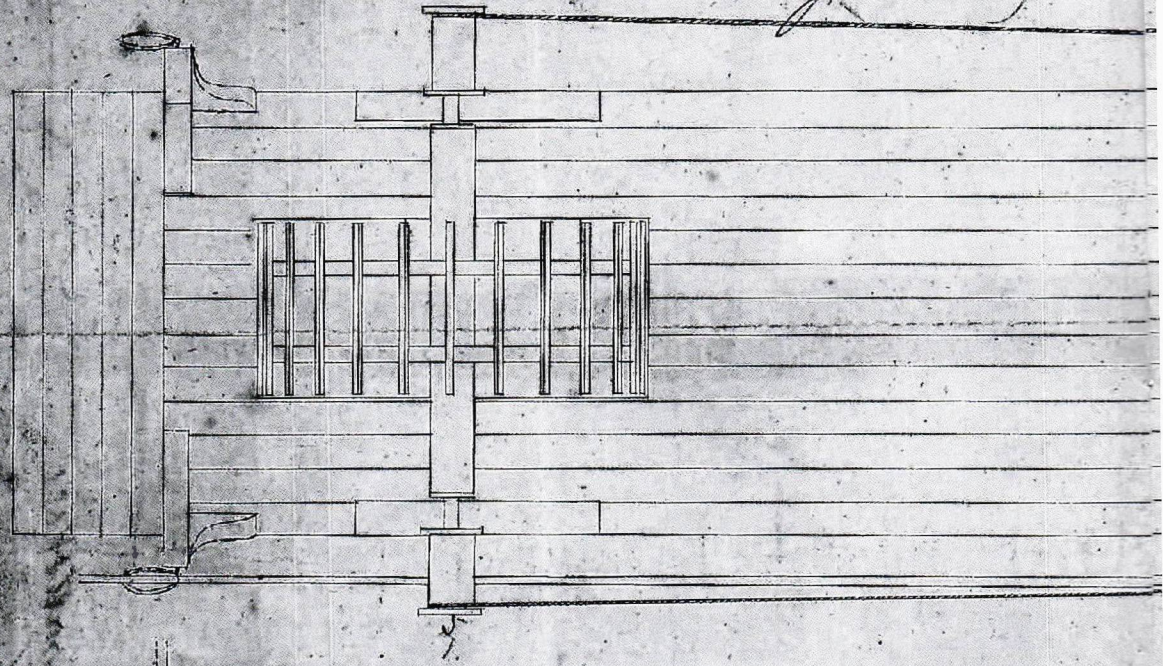
Færgepram til Citadellet, 20 fot, er fra 1832, og det finnes et par kopier av en mindre utgave som fulgte året

etter. Selv en så vidt uanselig båttyppe har skipsbygningsinspektøren CC Lous satt sin mesterklo på, men den hørte til den verftsutrustningen som måtte kunne flytte, selv om den for en gangs skyld ikke var beregnet til orlogsbruk i egentlig forstand.

Denne siste tegningen, Sjøkadettene under ferging til orlogsbriegen ved Citadelløya, er egentlig en parafrase til forrige, og prammen må være Verftets egen. Befordring med et så vidt rommelig inntak av sjøgutter ombord hadde vel ikke vært helt lovlig i dag. Tegningen hører IKKE til tegningssamlingen, men gir en god tidskoloritt fra kadetttoktene sist på 1830-tallet. Illustratøren er Fyr-Diriks, som figurerer med Diriks-familiens morsomme og interessante utklippbøker i Nasjonalbibliotekets nettsider i våre dager. Kunstner Per Wium fra Drammen har satt kulører på den gamle tegningen.

Flere tegninger følger på side 14, 15 og 18.

Uden Høvedsmaschinen for de 12 Støper
Originalen er sendt Jernværestens Bureau i Paris
Grundriss

Lang. Færde

Muddermaskin for
Canalerne i Arendal
fra 1815

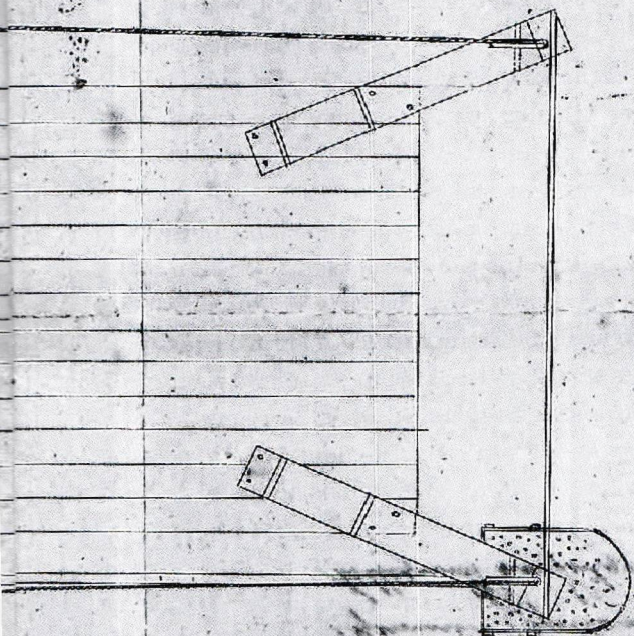
1 2 3 4 5 6 7 8 9

Figuring

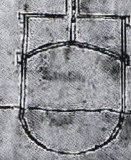
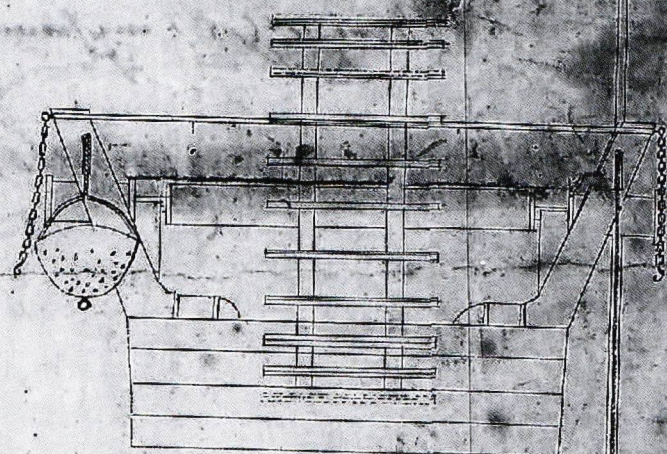
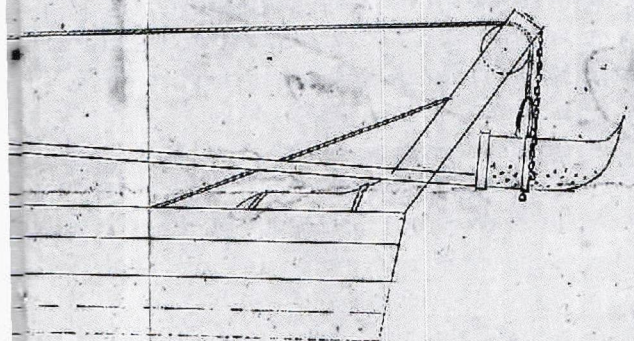
bestillat under med. Janalonnens Aredahl

minut fignitain och Skedje. Försök ansändt d. 14de Januarii 1775 för Jodell

831-11
24/2 - 33
10 1/2

Fatvill Jernst

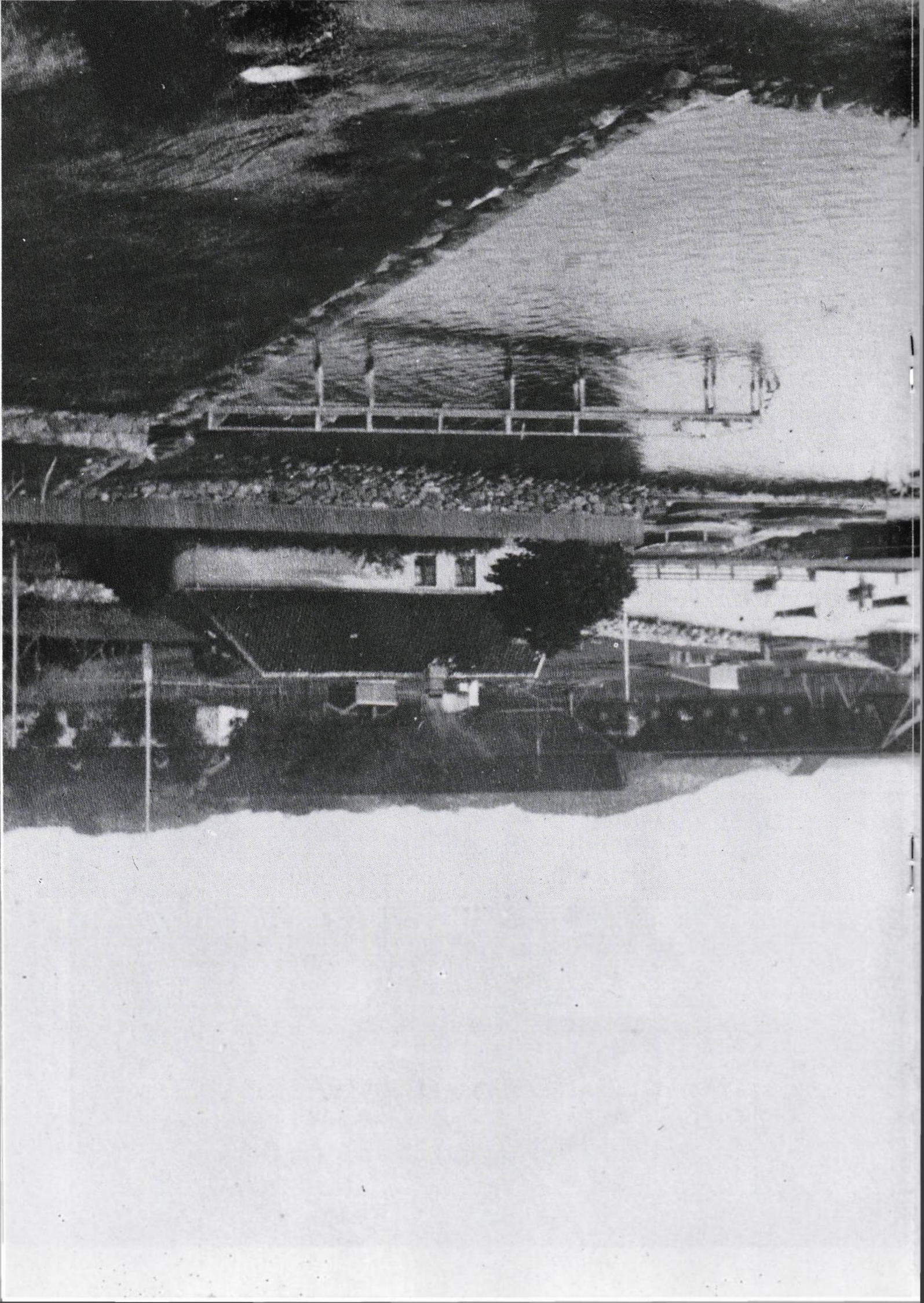
10

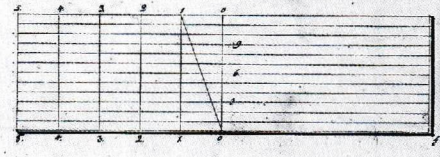
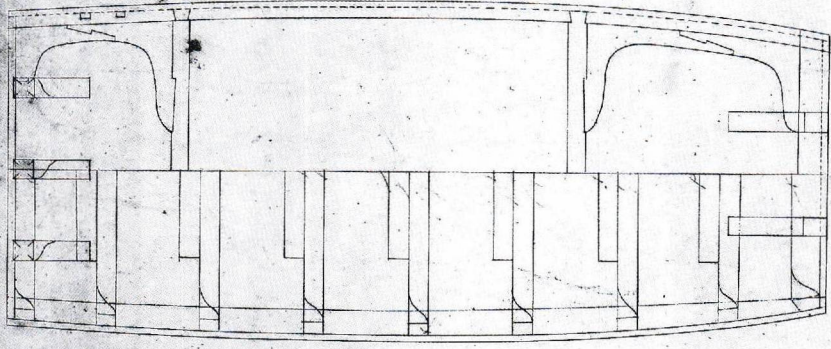
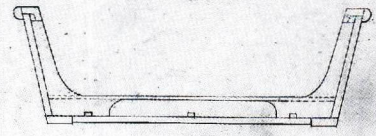
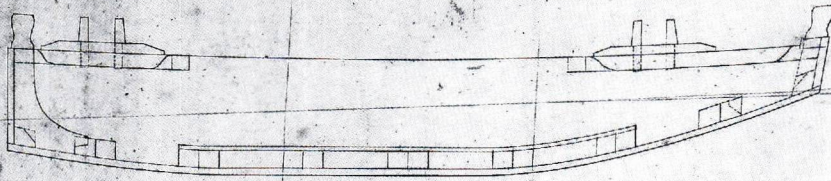
20

11/10

*Verftet sett fra Mølleberget ca. 1890.
Foto: Rune Sørli's fotosamling.*

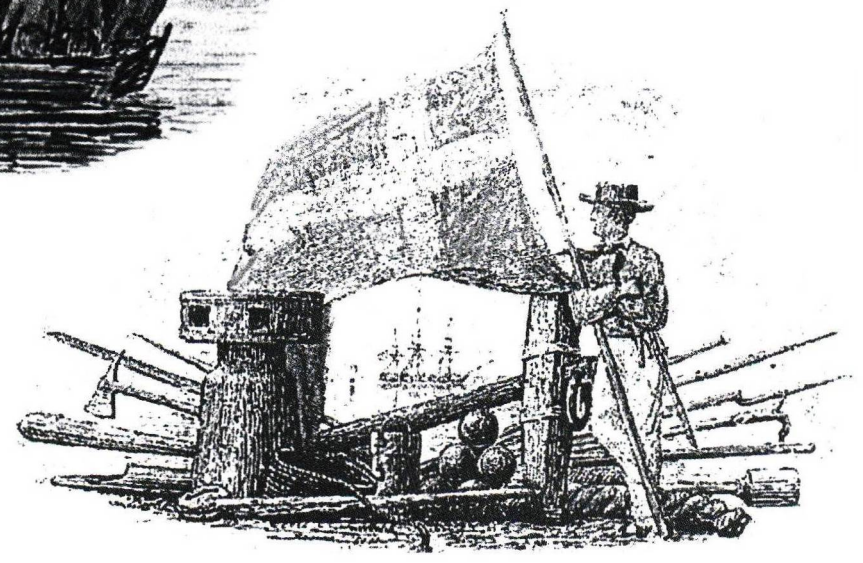

Tejning af en Fargepraam til Citadellens Havstet
 Længde ----- 20 Fod.
 Bred ----- 8.

13. Plan over en gammel Skibet til Brug ved Værftet.

Constructions Containet i Frederiksborg

Kadettminner fra 1900

Erindringer fra Henry Aargaard – Del V

Bearbeidet av Rune Sørli

Vi fortsetter vår lille serie om major Henry Aargaards erindringer og nedtegnelser fra tjenestetiden på Fredriksvern Verft det herrens år 1900 – her er både historier og hendelser fra dagliglivet og tjenesten innenfor vollene på denne tiden, for 105 år siden.

Vi husker fra forrige del av serien at fortellingen stoppet ved badingen nede ved skurene – her kommer resten av denne historien.....

Nils beretter at Boris kom sakte flytende opp i samme stilling som da han tok vannet – nemlig med baken opp, og hendene i stupestilling.

Så ble han halt iland.

Pokal har mer "schwung" i sin fremstilling av denne historien. Han sier nemlig at den uheldige herr Boris ikke kom opp. Da ble Melhus riktig engstelig, og bad Pokal og

Getz samt en annen til å dykke ned å se etter ham. Da fant de Boris sittende på bunnen, og han hold seg krampaktig fast i tangen på bunnen. Med forenede anstrengelser fikk de endelig revet ham løs, halt ham på land, og tømte han for minst én bøtte vann.

Jeg glemte vist å legge til at Boris satt og gomlet på en buse av Langgaards skråtobakk der nede under vann.

"Si non e vero il e vene trovato", som Ravensborg sier. Men jeg har honorert røverhistorien ved å ta dem med her, men har også vært klar over at her var noe som skurken Pokal ville binde ham på erme.

Men der var en annen en, som heller ikke hadde det godt, nemlig vår venn Hammre.

Liten var ham av vekst, og korte ben hadde han også. Derfor så slet han seg halvt ihjel med å følge med på utmarsjer. Marsjtakten var ikke liten i Kadettkompaniet!

Han kunne så absolutt heller ikke svømme. Han ble derfor henvist til de fjernere beddinger, der fikk han en svømmesæle, og en mann til å holde i tauet. Om han lærte å svømme, erindres ikke. Men å gulpe sjøvann lærte han i hvert fall. Annet var heller ikke å vente, når han

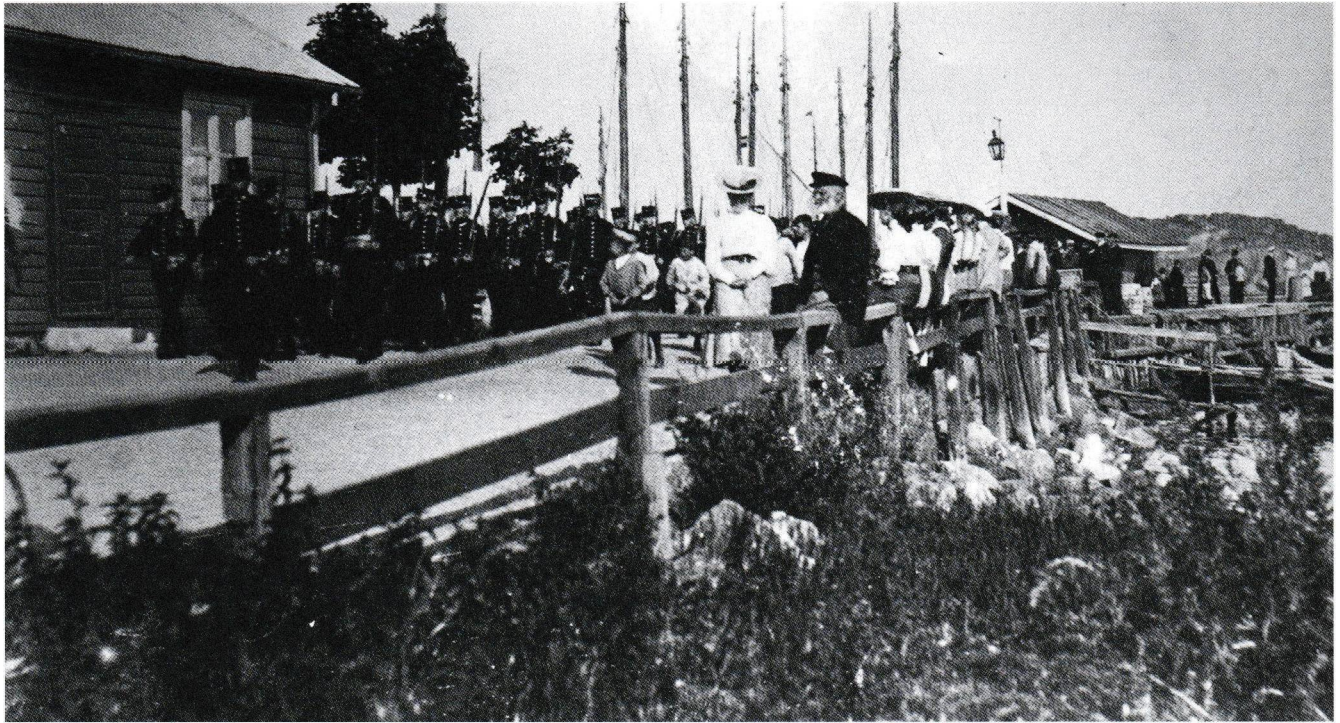
Foto: FVV fotosamling

Stupebrett ved

d galeiskurene

Kadetter ankommer Fredriksvern ca. 1900. Foto: Rune Sorlies fotosamling

hadde 2 sånne sadistiske størrelser som Nils og Serubabel til å holde tauenden.

Det kunne jo ellers forefalle små "intemeezoer", som frydet ungdommelige sjeler.

Kjennerud svømte som en sel, det husker vi nok. Han moret seg under tiden med å trekke kamerater under vannet. Men en gang grep han tak feil mann, og fikk fatt

i herr Deljen, som gikk under. Selv var Kjennerud oppe i en fei, og lå da og godttet seg over å få se offeret dukke opp i passe humør. Men da han fikk se, hvem det var han hadde dukket under.....

vips...gikk Kjennerud nenedom, og dukket ikke opp før langt borte, og så da samtidig ut som uskyldigheten selv.

Verftet slik det fortonet seg for kadettene ca. 1900. Foto: VGS fotosamling

Kadetter ankommer Fredriksvern, her utenfor det gamle meieriet. Foto: VGS fotosamling

Deljens reaksjon forlyder der intet om, men den hele situasjonen må ha hatt et betydelig innslag av komikk.

Også et annet minne kan trekkes frem. Alle husker nok historien med Kohmann og Ås, som endte med at Ås fikk 30 dagers arrest og kortvarig degradasjon. Detaljer skal for øvrig forbigås. Riktignok vet vi at fru Justitia har bind for øynene, men hun har også vektskåler til å legge lodder i. Ikke alle "gouterte" utfallet i saken, og da de to herrers klasse kom til Fredriksvern, avtalte karene med Binhard og Gradiolius, at disse skulle utøve en supplerende justis.

De to syndens barn var mer enn villige, og vær gang Kohmann badet, passet de på å trekke ham under vannet. Kohmann spyttet og freste å turde til slutt ikke å gå i vannet. Han klaget til offiserene, men disse likte vist ikke

Kommandant Sersjanten, for de var ikke særlig iherdige i etterforskningen av klagen. Binhard og Gladen ble aldri avslørt.

Avslutningen på badesesongen var satt opp med knalleffekt og fullt besatte benker i parkett og parterre. Kompaniet marsjerte iført kappe og med Nico på sykkel i spissen ned forbi Wassilioff og på bryggen. Her stupte Kadettene i sjøen og svømte til beddingene.

Hvordan det gikk med sykkelen, vites ikke.

Hadde det vært Pokal, som skulle skrevet denne beretning, ville man utvilsomt høre at Nico spurtet bortetter havbunnen og dukket opp ved beddingene som nr. 1, hvoretter han klappet gampen og satte den inn i stallen. Han er nu så barokk i sin historiegjennivelse, han Pokal!

Neste nummer kommer ca. 20. juni

Glimt fra en svunnen tid:
"Spreng-Granaten"

Bearbejdet for Værftsmagazinet av Rune Sørjie

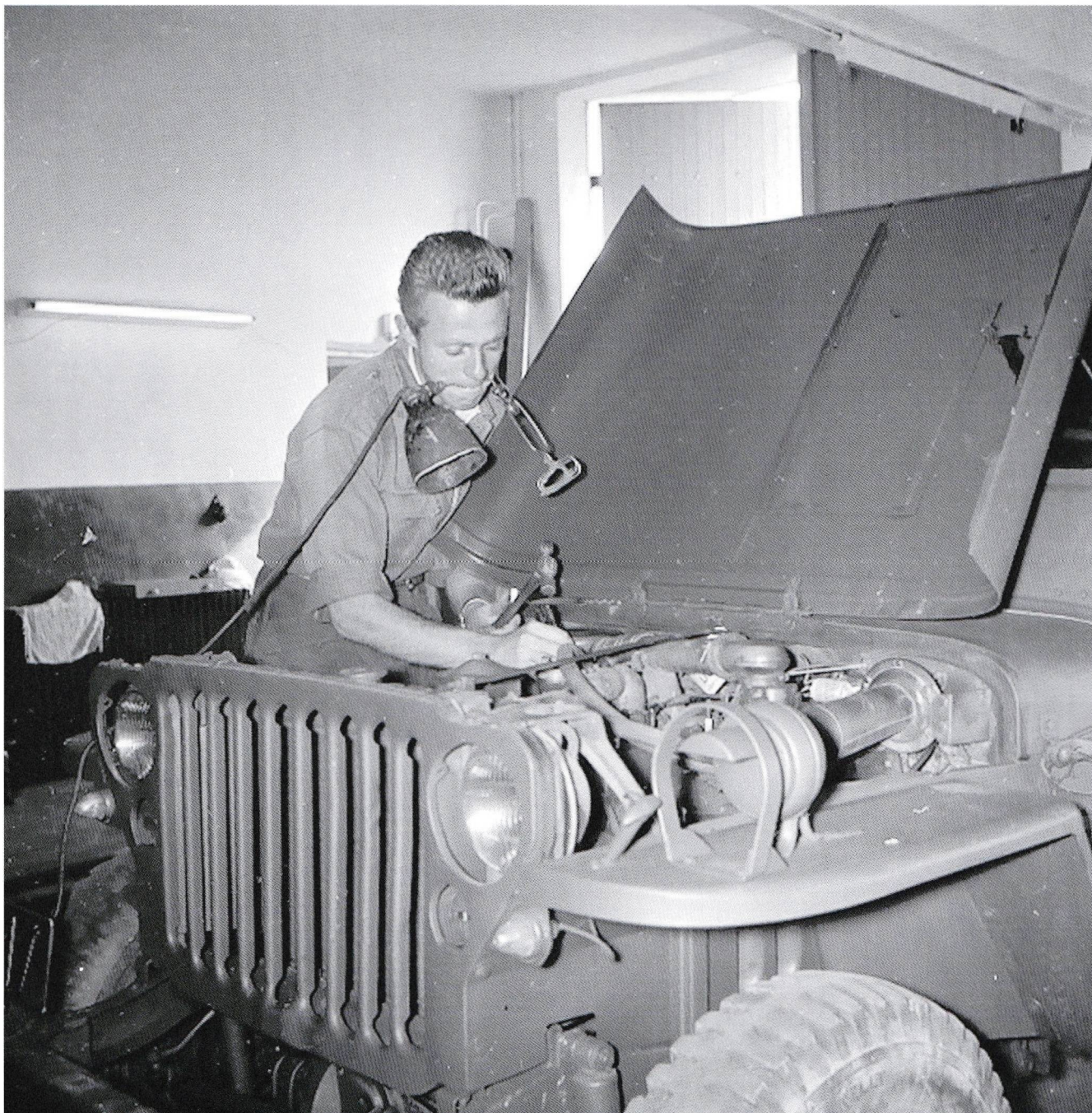
Så ser vi litt på Sprenggranatens rikholdige innhold fra en svunnen tid. Denne gangen er det en reportasje fra MT-verkstedet i 1958, hvor aktiviteten var på topp. Den originale overskriften på reportasjen var den gang "Innenfor rammen av MT-verkstedet".

Ja, så var turen kommet til MT-verkstedet da. Hva et bilverksted egentlig er, er vel unødvendig å forklare. En annen ting er viktigheten og nødvendigheten av et slikt verksted. En sier jo gjerne at intet er uunnværlig her i leiren, men fri oss fra den tanken å høre på et slikt skramleorkester og se all den elendigheta, som han sier

Under reppotasjen på MT-verkstedet, har også Sprenggranatens fotograf latt seg kaste inn i mer kreative fotografseringer.

Forsvarets visergutt", altså Jeepen, skal også sjekkes, sier Kjell Jakobsen.

Hagejordet, som det ville medføre om vi tok bort verkstedet.

Det er ingenting i denne leir som vi er så avhengige av som bilene. Tenk dere Osjt Karlsen som stallmester, og sjåførene var kusker. Jeg synes jeg ser 4-5 kåte hester med kassekjerre, manøvrerer oppe i Prinsegata i Larvik. Eller når lt. Hansen en gang imellom skulle ha inn eller ut et radarsett Hestemøkk og skitt. Nei, huffameg. Tenk bare for materialavdelingen å få kjøpt for til alle dyra, for ikke å snakke om skylapper. Ja, ja, hvem vet, det er utrolig hva en kan vede seg til.

Slik kan en jo sitte å tulle med tankene i det uendelige, og se både den og den i kassekjerra når hesten "springer ut".

Men over til verkstedet igjen.

Osjt. Karsten Stensgaard er formann på verkstedet, men han har dyktige folk ved sin side. Det er Osjt. Juul Lindhjem, aggergatskjøtter Finn Hansen og Kjell Jakobsen som er i lære.

Det er disse karene vi kan takke for at bilene til en hver tid er kjørbare. Vi tar en liten prat med guttane, men maken til beskjedenhet skal du lete lenge etter.

Vi bare reparerer bilene vi, får vi høre av de alle fire.

- Nei slutt å tull karer, fortell nå litt om deres jobb.

Så - langt om lenge får vi halt litt ut av "bil-doktorene".

For det første tar vi en sjekk på alle vognene hver måned og det er ikke så lite som da skal kontrolleres, sier

Stor stemming på MT-verkstedet når Sprenggranateten er på reppotasje besøk.

Lindhjem. Vi må da føre opp i en spesiell bok etter hvert som vi går fram på vogna. Dette er flott system som gir en garanti for at inter blir glemt.

Kjell Jakobsen utfører en reparasjon på "forsvarets viser-gutt", og her mener vi Jeepen. Vi tør nesten ikke forstyrre Jakobsen, for slik "maur" til å knoge skal du lete lege etter.

Liker du dette arbeidet da, Jakobsen?

Ja, det er et interessant arbeid, får vi til svar, og dermed gyver han på motoren med hammer og en faretruende stor trekker. Lampa har han plassert i munnen. Ja, ja, Jakobsen, bare bruk munn du, en kan komme langt med den.

I en øredøvende larm omgitt av en tykk svart sky av ekshaus finner vi Finn Hansen.

Si meg en ting Finn, hva slags monstrum er dette her?

Ja, de herre velferdsfolka forstår seg ikke på mye, he, he, he – vakke den god?

Jo da Finn – den var flott men.....

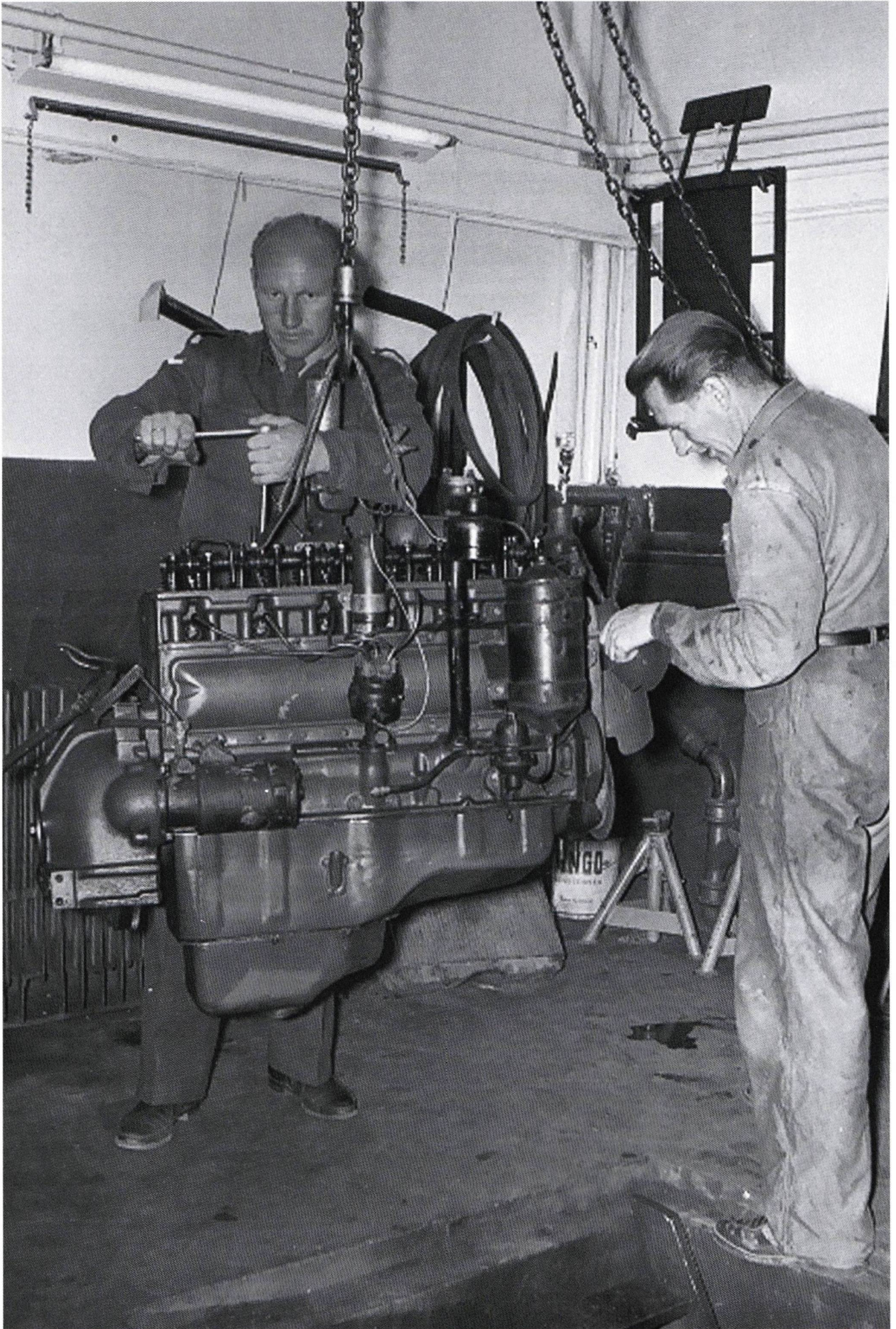
Du må vel se at dette er et Listeraggeregat vel?

Dette her har jeg nå overhalt så det går som Larvik Turn, sier Finn, og slår ut med armene.

Å jassså.....du er en slik opp-opp-opp mann du. Jeg tenker vi snart må synge ned-ned-ned – jeg.

Du bør ikke stå der å stamme, for du mener vel Nederland, kommer det kjapt fra Finn.

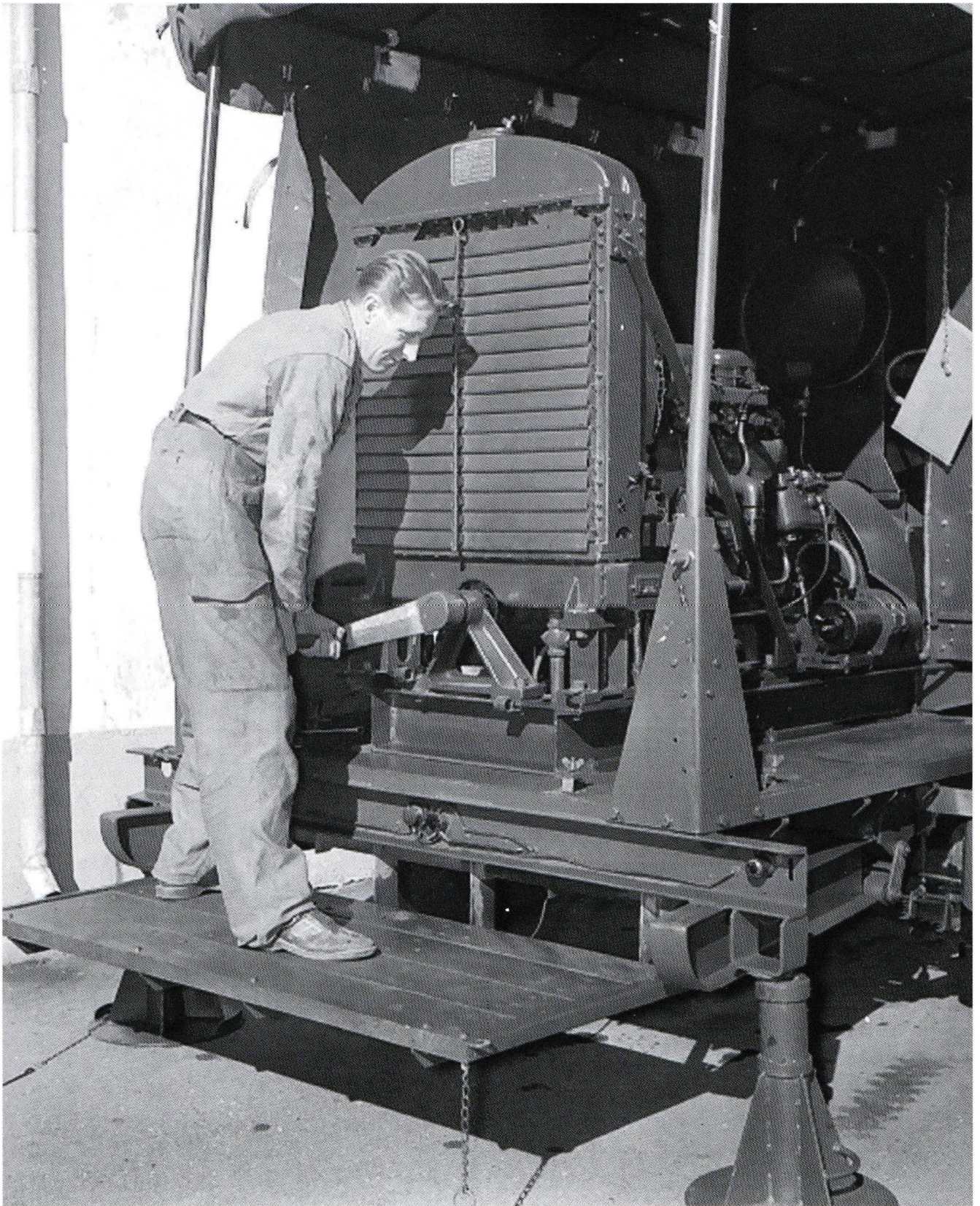
Mens vi står her å prater får vi se Stensgaard sette i gang en liten rar maskin. Inn i denne maskinen putter han noe som minner meg om en stang med ei femøre på, og plutselig begynner denne dingsen å gå rundt.

Lindhjem og Hansen ved "operasjonsbordet"

Stensgaard i full gang med å slipe en ventil.

Finn Hansen fikser opp et "Lista-aggreat"

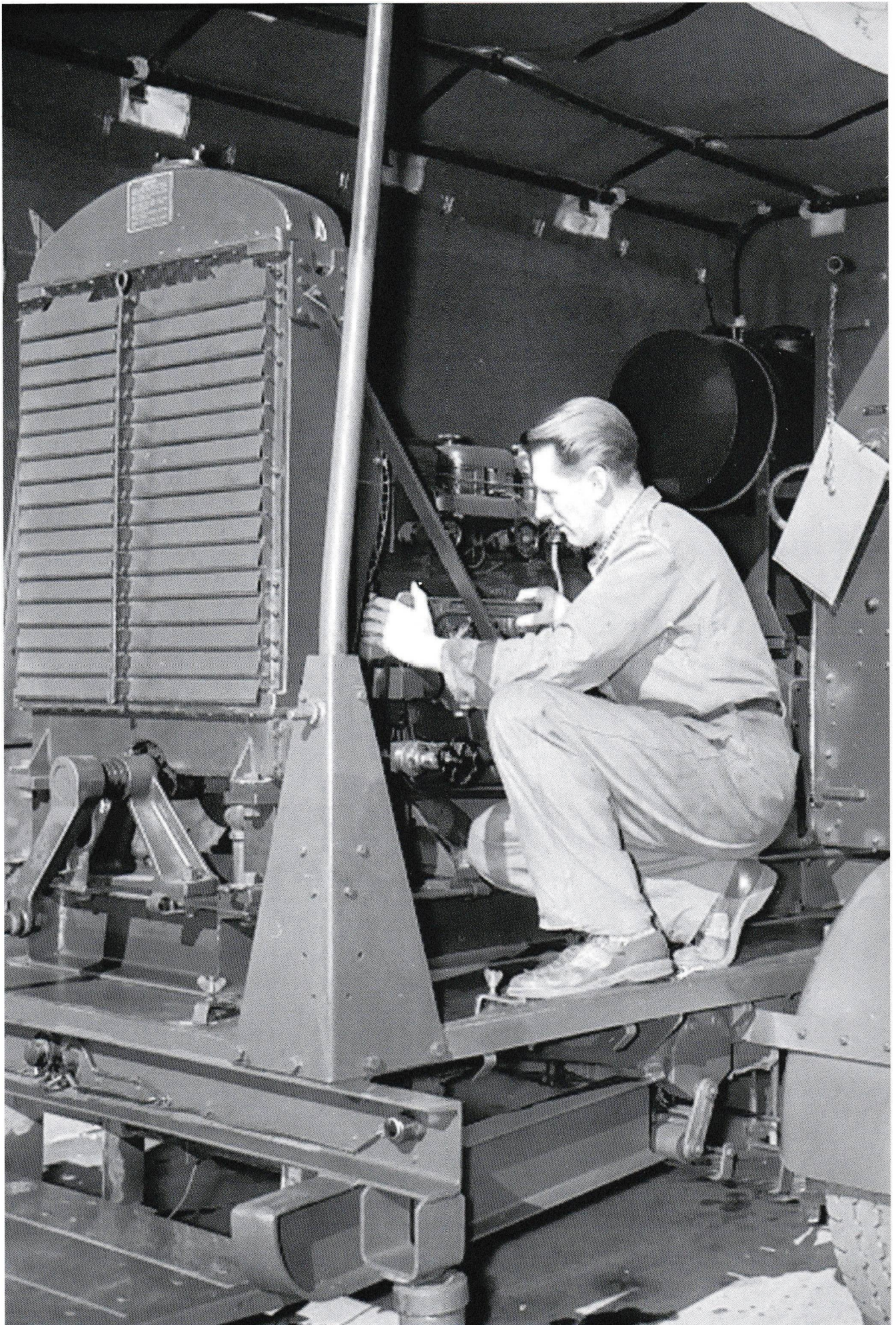
Hva slags leketøy er dette da?

Det er ikke leketøy dette her gitt, sier Stensgaard. Det er en ventilslipemaskin og den dingsen er en ventil. Så du ikke den motoren vi hadde her ute da? Det er den vi nå sliper ventiler på.

Ja, slik kan vi holde på å spørre i det uendelige og like

forbauset blir en hver gang over hvor lett det er å drive med biler og aggregater, bare en kan det.

Tilslutt så får vi ønske alt godt for verkstedet og videre takke for en hyggelig prat. For flinke og hyggelige, det er karene på MT-verksteder.

Finn Hansen blir bare en "smågutt" når han pusler med aggregatene.

Foto: Yngve Rakke.

Siden 1841 har vi vært "BANKEN" i Stavern

Stavern sett fra sør øst den 24. juni 1967.
Foto: Rune Sørliens fotografier

Alt på ett sted - du får det hos oss i Stavern.

Det er med stor glede vi kan ønske deg som kunde velkommen i moderne og kundevennlige lokaler. Her vil kompetente medarbeidere med god lokalkunnskap sørge for at du får levert alle tradisjonelle bankprodukter som finansiering, innskudd, kortprodukter, valuta, regningsbetaling m.m. I tillegg får du råd om alternative plasseringer og livs/skadeforsikring.

EiendomsMegler 1 tilbyr alle tjenester innen eiendomsmegling: Salg - kjøp - rådgivning. Kort sagt - du får alt på et sted i Staverns tradisjonsrike bank.

Selvbetjening

MiniBank - nettBank og myntteller vil være tilgjengelig dersom du ønsker å benytte deg av vårt selvbetjeningsmiljø.

Engasjert i lokalsamfunnet

Honnørordet "Lokalbanken" betyr noe for oss i Stavern. Vi har engasjert oss i et stort antall arrangement både av kulturell og idrettslig art. En aktiv medspiller i "Glade dager", sponsor for musikkorps og idrettsforeninger samt bidragsyter til en rekke andre tiltak i lokalsamfunnet Stavern.

Vi håper at du setter pris på dette og også for fremtiden vil gjøre dine bankforretninger hos oss.

Sidsel E. Andersen

Turid Selvig

Trond Morten Istre

Hanne Sandene

Historisk tilbakeblikk

Siden 1841 har vår bank betjent lokalmarkedet i Stavern med banktjenester. Mangt og mye har skjedd siden den tid, men "banken" i Stavern er fortsatt i god drift og betjener også i dag både privatpersoner og bedrifter med et variert og komplett tilbud av finansielle tjenester.

Tidene forandres, folks behov og ønsker endres, noe vi i SpareBank 1 Vestfold har tatt konsekvensen av.

Noen å snakke med

Hos oss i Stavern vil du alltid finne noen å " snakke" med. Hos oss finner du engasjerte medarbeidere med lang erfaring og stor kunnskap. De er der for deg. Vi har "banket" for Stavern siden 1841.

Alt du trenger på ett sted:

- Økonomisk rådgivning
- Lån til alle formål
- Plassering/aksjer og fond
- Skade- og livsforsikring
- Kortprodukter
- Betalingsformidling
- Kjøp og salg av bolig

Velkommen inn du også!

Tlf. 02480 - www.sparebank1vestfold.no

Vit at vi er der.

SpareBank 1 Vestfold